

SAŽETE PRIČE KAO PRIMARNA PRIPOVEDNA FORMA POZNE FAZE OPUSA DAVIDA ALBAHARIJA

Kratka priča je kao korak. Prelazak.

Sažeta kratka priča je zastajkivanje. Hod u mestu.

(Albahari, 1994: 198)

Jedan od ključnih zadataka koji će u narednim godinama stajati pred književnim kritičarima i istoričarima koji se bave opusom Davida Albaharija ticaće se pokušaja da se rad ovog autora sistematizuje, periodizuje i stavi u vremensko- poetičke okvire koji će objasniti njegovo kretanje i napredovanje od 1973. do 2023. godine, odnosno od objavljivanja prve knjige do smrti. Najopštiji i najjednostavniji način da se taj rad podeli jeste da se uzmu u obzir godine koje je Albahari proveo u Kanadi, i da se dela koja su nastala pre 1994. označe kao „pretkanadski period”, ona koja su objavljena od tada do 2012. (iako se on nije vratio iz Kanade odjednom, nego je povratak trajao nekoliko godina, ovo je godina kada je taj povratak započet) kao „kanadski period”, a sva nakon toga „postkanadski period”. Ova gruba podela mogla bi da dobije druge nazive – recimo, „rana”, „srednja/zrela” i „pozna” faza – kao i da se raščlani detaljnije te da unutar svakog od ova tri perioda posebno analiziramo autorove romane, zbirke kratkih i sažetih priča, te eseje, ali ako se usmerimo samo na poslednjih deset godina autorovog života i rada, odnosno na „pозnu” fazu njegovog opusa koja je trajala od njegovog povratka iz Kanade do smrti, jasno je da u njoj ne dominiraju romani, zbirke kratkih priča i eseji, već upravo onaj segment njegovog rada koji se najređe pominje – sažete priče.

Naime, u tom periodu, on je objavio tri romana, *Životinjsko carstvo* (2014), *Danas je sreda* (2017) i *Pogovor* (2021), jednu zbirku priča, *Propuštena prilika* (2013), dva esejistička naslova, *David Albahari* (2012) i *Proza o prozi: fragmenti o kratkoj priči* (2017), pa i svoje jedine dramske i pesničke tekstove sabrane kao *Tri drame* (2013), odnosno *10 pesama* (2013), kao i tri knjige u koautorstvu – sa Žarkom Radakovićem, *Knjiga o muzici* (2013) i *Knjiga o fotografiji* (2021) i Mirjanom Ognjanović, *Lažne bajke* (2020), te čak četiri zbirke sažetih priča, *Male priče* (2013), *Nove male priče* (2016), *21 priča o sreći* (2017) i *Hoćemo još malih priča, još, još i još* (2020), dok zbirka *Krava je usamljena životinja* (2013) predstavlja izbor sažetih priča iz ranijih naslova. Ako imamo u vidu da skoro trećina njegovih naslova u proteklih jedanaest godina predstavlja zbirke novih ili izabranih sažetih priča, jasno je da se radi o dominantnom izrazu koji je u vezi kako sa više privatnih faktora koji su obeležili život autora u tom periodu i koji su ga sprečili da ostvari potencijal u obimnijim delima, tako i sa njegovom upornom posvećenošću upravo ovoj formi koju, sa du-

žim ili kraćim prekidima, ispisuje skoro od početka svog opusa i zbirke *Obične priče* (1978) u kojoj se nalaze sažete priče slične onima iz poslednje faze rada.

Njegove sažete priče obično su, u zavisnosti od formata knjiga u kojima se nalaze, obima do jedne štampane stranice, i kao takve ne samo da predstavljaju naročitu vrstu kurioziteta u savremenoj izdavačkoj industriji, već i rastu u naredni korak autorove poetike fragmentarnosti i redukcije koja odlikuje njegovu prozu, tj. poslednji stupanj okvira koji istražuje u romanima i obimnijim pripovednim tekstovima. One redukuju narativ do krajnjih granica, toliko da mnoge od njih sadrže tek nekoliko rečenica, dok najpoznatija, mada ne i najkraća, „Koan od priče” iz zbirke *Fras u šuti* (1984) – „Ako podignem ruku, reče on, kuda će moja ruka otići?” – u deset reči zadržava formalne, sadržinske i interpretativne odlike znatno obimnijih tekstova. Priče obima od jedne rečenice prisutne su i u drugim zbirkama, a sve one pronalaze svoje uporište u pomenutim *Običnim pričama*, zbirci od pedesetak mikropriča koje su poređane azbučno po naslovima i predstavljene u jednom obimnom nizu, bez odvajanja zasebnih priča na novoj stranici, približavajući se tako formi romana *Cink* (1988), ali bez istih autorskih namera. One su, osim završne priče indikativno naslovljene „Poslednja priča”, obima do nekoliko sažetih pasusa, ali tako formirana zbirka nije naišla na preterano pozitivnu recepciju kod tadašnje kritike, delimično zbog uspeha *Sudije Dimitrijevića* (1988), naslova na granici romana i zbirke priče koji je objavljen skoro istovremeno, ali i zbog činjenice da se radi o eksperimentalnoj formi čiji oblik apsolutno svedenih fragmenata nije mogao da korespondira sa širokim krugom čitalaca.

No, tendencija ka sažimanju prisutna je i u kasnijim naslovima, toliko da priče zbirke *Fras u šupi* na trenutke više podsećaju na zbirku *Obične priče* nego na priče iz *Opisa smrti* (1982) koje im prethode:

Tako i sada prepoznajem rokenrol u Frasu u šupi, premda bih isto tako u njima mogao da prepoznam, gledano iz perspektive formalnih zahteva i zahvata, neku vrstu prelaznog perioda koji spaja priče iz poslednjeg dela Opisa smrti sa pričama u Jednostavnosti. U tom smislu, u najvećem broju ovih priča nastojao sam da sažimam priču sve dok se ne pretvori u koncentrat priče i pripovedanja, da je svedem na jednu rečenicu – kao u „Koanu od priče” – a da sve ostalo prepustim čitaocu kojem se priča ionako jedino dešava. (Albahari, 1997: 113)

Albahari je, kao prevodilac i antologičar svetske i, konkretnije, anglofone kratke proze, bio svestan da je kratka priča druge polovina XX veka snažno obojena odlikama postmodernizma, dok je, formalno gledano, ona „fragmentarna, iskidana, istrzana, ne poštuje pravolinijski protok vremena, ne poštuje čitaoca, ne poštuje samu sebe” (Albahari, 2007: 315), te on na ovu pojavu fragmenta gleda kao na krucijalnu odliku kratke priče, toliko da sam ovaj oblik posmatra kao „fragment izvučen iz života onih koji se pojavljuju u priči i to fragment koji je bitan u njihovim životima. To može da bude beskrajno mali i naizgled nevažan detalj koji ipak preoblikuje sudbinu likova koji se pojavljuju u priči. To bi trebalo da bude konačan i bitan događaj u životima likova. [...] Bitni fragment može da bude bilo šta” (Albahari, 2005: 25). Tako je i treća ključna zbirka njegovog ranog opusa, *Jednostavnost* (1988), fragmentarna do krajnjih granica, a većina priča u njoj za-

snovane su „na principu fragmenta kao jednog od osnovnih pripovedačkih oblika [i] nastaju nizanjem, ulančavanjem fragmenata koji onda u neposrednom dodiru i sadejstvu oblikuju jednu celovitiju formu priče” (Božović, 2010: 103).

Fragmentarnost i redukcija kratke prozne forme nastavili su se i kasnije, sve do *Neobičnih priča* (1999), zbirke od šezdesetak sažetih priča koje su kontrapunkt *Običnim pričama*. Govoreći o njima kao o slici sveta koja se razlomila na ogroman broj sitnih delova, autor kaže:

Fragmentarnost je sigurno jedna od odlika načina na koji sada možemo da sagledamo ili da pokušamo da opišemo svet. Fragmentarnost je jedna od osnova na kojoj stoje postmodernistički načini pripovedanja. Ni ranije nisam verovao da je moguće sagledati celinu sveta na bilo koji način i da zapravo živimo od trenutka do trenutka, možda između trenutaka od kojih su neki intenzivniji a neki slabiji. Fragmentarnost ovih priča je posledica s jedne strane toga, a s druge strane mog pokušaja otpora, pokušaja da u jednom lošem proleću ove godine ne dozvolim onoj stvarnoj stvarnosti koja se događala ovde da u potpunosti ovlada mojim pripovedanjem. [...] Koncentracijom fragmentarnosti ja ili moj pripovedač se borimo da ne izgubimo bilo koji od tih fragmenata i trenutaka. (Kostić, 1999: 30)

Tendencija da se u kasnijoj fazi rada posveti sažetim pričama nije slučajna, i u njima Albahari postiže efekat koji je neprestano pokušavao da dosegne svojim romanima i kratkim pričama – potpunu sažetost, usmerenje na suštinu ideje, odbacivanje svih mogućih viškova i težnju ka poetičnosti i konkretnosti izraza. Ove mikropriče istovremeno zahtevaju otvorenost čitalaca za ovu neobičnu proznu tvorevinu, ali i spremnost da samostalno „dopišu” segmente koje pisac odlučuje da prećuti:

Sažete priče, zapravo, u većoj meri traže učešće čitaoca u čitanju te priče. Da bih ja napisao tu kratku priču, ja mnoge stvari moram da odbacim, ali vi kao čitaoci morate mnoge te stvari da ubacite u taj tekst da bi tekst bio potpuno razumljiv. (Albahari, 2017: 115)

Ti redukovani oblici nastaju odbacivanjem svega što nije neophodno za razumevanje spisateljske namere – to su „priče koje su se trudile da budu napisane i sastavljene od što manjeg broja reči. Znači, cilj je bio da napišete priču iz koje ćete da izostavite sve što je nepotrebno i svaka reč koja je nepotrebna tražila je na neki način da bude izbačena iz te priče” (Albahari, 2017: 112) – usled čega neretko dolazi do toga da se pojedine priče moraju pročitati ponovo ne bi li se proniklo do što više slojeva razumevanja, jer one sadrže „nešto što izneverava čitaočeva iščekivanja, bilo u pozitivnom, bilo u negativnom smislu” (Vujičić, 2013: 55). Ovo Albahari dodatno pojašnjava opisujući tekstove koje uvrštava u svoju antologiju najkraće svetske priče, ali se ovaj (auto)poetički stav može primeniti i na njegov proces pisanja sažetih priča:

I za ove kratke ili, kako ih nazivam, sažete priče moglo bi se reći da nastaju, i zahtevaju, slično ukrštanje spisateljskog i čitalačkog iskustva. Kao pripovedača, zanima me svaka mogućnost redukovanja teksta, svako uklanjanje nepotrebnih reči, dok me kao čitaoca zanima proza koja od mene očekuje aktivno učešće, udeo u samom stvaranju priče. Osim toga, sažete priče stoje u samoj osnovi pripovedanja. Od njih je, da tako kažem, sazdano samo tkivo našeg poimanja sveta,

jer ih nalazimo u svim kulturama, gde često služe kao sredstvo za dosezanje najviših duhovnih stanja i uvida (od zagonetki i pitalica do zen i hasidskih priča). Moja mala antologija treba da pokaže da upravo te forme – prilagođene, naravno, zahtevima vremena i književnih pravaca – predstavljaju konstantu, jednu od konstanti, celokupne proze našeg veka. Ono što zadivljuje jeste sposobnost pisaca da prevaziđu svaku iscrpljenost te forme, bez obzira na prividno mali broj elemenata koji je tvore. (Ognjanović, 1994: 17)

Za razliku od romana ili tradicionalno shvaćenih kratkih priča, sažete priče svojom kratkoćom i efektnošću dovode do bržeg razrešenja i jačeg katartičnog učinka. Kao ovih sažetih priča u svakoj ranije pomenutoj zbirci ima nekoliko desetina: u *Malim pričama* i izboru *Krava je usamljena životinja* ima ih po preko sto, u *Novim malim pričama* trideset, u zbirci *21 priča o sreći*, evidentno je, dvadeset i jedna, dok se u zbirci *Hoćemo još malih priča, još, još i još* nalazi skoro osamdeset, ponajviše zato što ova zbirka u sebi sadrži nekoliko odvojenih celina od kojih su neke već publikovane. Naime, prvih trideset, sa podnaslovom „Male priče za Zrenjanin” predstavljaju ponovljeno izdanje zbirke *Nove male priče*, dok su trideset narednih, označene kao „Male priče o starosti” i „Priče o škartu”, objavljene kao samostalna izdanja proistekla iz saradnje Albaharija, „Pesničenja” i umetničke grupe „Škart” kroz program „Pisac je pečat” 2013. i 2014. godine, koje autor ovde ponovo štampa usled nekomercijalnog karaktera tih prvih izdanja, a zbirku zatvara još devetnaest priča podeljenih u dva ciklusa. Dakle, u ovim naslovima treće faze Albaharijevog proznog rada nalaze se stotine zapisa koji, sa jedne strane, predstavljaju autorov kritički pogled na svet, tragične događaje koji ga čine i apsurdno-groteskne isečke svakodnevice, dok, sa druge, dokazuju koliko se može postići u tek nekoliko reči ili rečenica.

Osetan broj ovih zgusnutih izraza liči na prozu i apsurdne situacije Danila Harmsa i mogu se čitati kao „kroki ni o čemu” – one nemaju konkretnu radnju, već, u maniru fotografije, slikaju scenu u mikrosekundi, ali predstavljaju i klicu dužih celina jer se njihov imaginativni potencijal može dalje razvijati. Jezgrovitost, dužina i upečatljivost utiču na čitalački utisak i stoga priče o odrastanju, (ne)mogućnosti pisanja, zločinu i nasilju navode na razmišljanja koja svakako traju duže od Poovog čitanja „u jednom dahu”. Zahvaljujući ovoj eliptičnosti čitalac stiže do katartičnog kraja u tek nekoliko rečenica koje funkcionišu po principu postavka → nagoveštaj → razrešenje. Neke od tih priča aludiraju na teme koje je Albahari ranije obrađivao u svojim romanima i pričama – od tzv. porodičnih tema iz romana *Cink*, *Mamac* (1996), *Brat* (2008), *Ćerka* (2010) i *Danas je sredi* (2017), do neobičnog bestijarijuma i priča o supruzi pripovedača koja se, kao fiktionalni junak, javlja u značajnom broju ranijih naslova – a sve one zajedno tvore zaseban korpus sažetih priča koje nisu samo na granici aforizma, koana i poezije, već i prelaze tu granicu:

U poeziji poznata kao „pesma u prozi”, u prozi poznata kao ‚crtica’, sažeta priča predstavlja, u stvari, čudesan spoj proznih i poetskih impulsa koji uspostavljaju delikatnu ravnotežu. Kada se ona naruši, pesma u prozi postaje samo pesma, dok crtica ostaje samo samo crtica. Umesto preciznog pitanja, pojavljuje se lirska zapitanost nad sudbinom ili skica jalovog života. Sažeta priča donosi više od toga. Nalik zen koanu, ona pruža mogućnost nenadanog uvida u pravo lice stvarnosti. (Albahari, 1993: 6)

Sve sažete priče Davida Albaharija imaju svoj unutrašnji sistem i koncept, premda se na prvo čitanje to možda ne primećuje, i sve su napisane s određenom idejom i težnjom, što priznaje i sam autor:

U mojoj prvoj zbirci sažetih priča, Obične priče (1988), pokušao sam, kao što sam naslov kazuje, da pričam neobične priče običnim jezikom. U drugoj, Neobične priče (1999), promenio sam smer pripovedanja i neobičnim jezikom sam pričao obične događaje. U trećoj, Male priče (2013), nastojao sam da primenim poetiku sažimanja na sve teme i obrasce koje redovno koristim u pisanju kratkih priča. Četvrta zbirka, knjiga koju čitalac drži u rukama, Nove male priče (2016), donosi trideset sažetih priča u kojima je naglasak stavljen na osećanje težine. Teži je jezik, gušće su slike, ali priče, nadam se, i dalje sa lakoćom pričaju svoje priče. (Albahari, 2016: 9)

U ovakvom konceptu i autorskom promišljanju jasno se vidi da su sažete priče punopravan deo rada ovog autora, a ne tekstovi koji nastaju slučajno, bez ideje, u pauzama pisanja obimnijih celina, i zbog toga zavređuju posebnu čitalačku pažnju i podrobniju kritičku analizu.

IZVORI:

- Albahari, D. (1993). „Predgovor”. *Najkraće priče na svetu*. (D. Albahari, pr.). Beograd: Cicero; Zemun: Pismo; Novi Sad: Matica srpska, 5–7.
- Albahari, D. (1994). „Ljuspe od priča”. R. Dangubić. *Ruska kola*. Gornji Milanovac: Dečje novine, 196–203.
- Albahari, D. (1997). „Autorova beleška”. *Fras u šupi*. Dela Davida Albaharija, knjiga 4. Beograd: Narodna knjiga, 113–115.
- Albahari, D. (2005). „Kako čitati kratku priču”. *Kako čitati: o strategijama čitanja tragova kulture*. (S. Ilić, pr.). Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 23–33.
- Albahari, D. (2007). „Kratka priča, prignječena, ipak je živa”. *Teorija priče: panorama ideja o umijeću pričanja: 1842.–2005*. (T. Sabljak, pr.) Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 315–317.
- Albahari, D. (2016). „Predgovor”. *Nove male priče*. Zrenjanin: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, 5–9.
- Albahari, D. (2017). „Kratko, kraće, najkraće”. *Proza o prozi: fragmenti o kratkoj priči*. (D. Babić, pr.). Sombor: Gradska biblioteka „Karlo Bijelicki”, 109–123.
- Božović, G. (2010). „Fragment: oblik i postupak”. *Zbornik 26. književnih susreta Savremena srpska proza, 12–13. novembar 2009, Trstenik*. (V. Vukašinić, ur.). Trstenik: Narodna biblioteka „Jefimija”, 101–104.
- Vujičić, M. (2013). „Novo pobijanje vremena”. *Nin*, 2345 (7. mart), 54–55.
- Kostić, S. (1999). „Vernost kratkoj formi”. *Vreme*, 468 (25. decembar), 30–31.
- Ognjanović, M. (1994). „Moja posebna strast”. *Politika*, 29045 (27. avgust), 17.